

**ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ТОПЛИЦЕ
НАРОДНИ МУЗЕЈ ТОПЛИЦЕ**

ТОПЛИЧКИ ЗБОРНИК

*часопис за друштвено-хуманистичке науке
година IV, број 4*

ПРОКУПЉЕ, 2019.

Саша Д. Станојевић¹
Универзитет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет, Катедра за историју

271.222(497.11)-722.53 Вучинић Р.
94(497.11)"1917"

COBISS.SR-ID 282195724

ПРОТА РАДИВОЈЕ ВУЧИНИЋ – ПРИЛОГ БИОГРАФИЈАМА ТОПЛИЧКИХ УСТАНИКА

Апстракт: Радивоје Вучинић се уз савесно обављање свог свештеничког позива истицао и као национални и културни делатник, због чега је стекао знатно поштовање у народу топличког краја. Уз то је добровољно узео активног учешћа као борац а потом и као војни свештеник у Првом и Другом балканском рату, а затим опет добровољно и у Првом светском рату. Његов непомирљив став према бугарском окупационом режиму био је свима добро познат. По повлачењу српске војске вратио се у Топлицу. Погинуо је у Устанку при ослобођењу Прокупља, 2. марта 1917. године.

Кључне речи: Радивоје Вучинић, свештеник, Топлички устанак, Прокупље, 1917.

Бурни историјски догађаји често у сенци или тек по траговима остављају места за сећање и на трагичне судбине њихових скромних учесника који су били спремни на подношење највеће личне жртве. Тако се и у историографским радовима који се односе на Топлички устанак име концелског проте Радивоја Вучинића помиње сасвим штуро, око његовог јуриша и погибије при окршају са бугарским војницима утврђеним у згради прокупачког окружног Начелства. У описима ослобођења ове вароши нема задржавања и ближег појашњења о томе ко је заправо поменути свештеник, због чега се осећа својеврсна празнина.

Одговор на питање ко је био Радивоје Вучинић даје упечатљиву слику о личности снажног карактера и крајње пожртвованог родољуба, широког образовања и апсолутне посвећености свему што би ставио себи у задатак. Писаних података о проти Вучинићу нема много, због чега су од значаја сећања његових потомака.² Поједине црте из Радивојевог живота могу се наћи

¹ stanojevicss@yahoo.com

² Подаци за ближе упознавање са личношћу проте Вучинића прикупљени су и уз свесрдну помоћ његових цењених потомака: Радивојевог унука др Зорана Вучинића и прауника Драгољуба Вучинића из Ниша и осталих чланова породице којима се овом приликом јавно захваљујемо. Подаци су у породичном наслеђу сачувани на основу

у студијама које се баве свештенством у Првом светском рату,³ док некролог из патријаршијског *Гласника* представља једини чланак у коме је дат нешто детаљнији опис Вучинићеве биографије.⁴ Сачувана збирка беседа проте Радивоја такође је корисна за утврђивање извесних података.

Животни пут Радивоја Вучинића, од рођења па до часа у коме је при бомбашком нападу на утврђене бугарске војнике кренуо у јуриш и сигурну смрт, био је прилично буран. Вучинић је рођен 1875. или 1876. године у месту Роганима код Подгорице. Његов отац Васо иселио се 1882. године са супругом Итаном и децом из Црне Горе. Већу групу исељеника у којој су били и Вучинићи предводио је сердар Јоле Пилетић, коме је Итана била блиска рођака. Настанили су се у Нишу, у предграђу званом Палилула. Васо и Итана имали су уз Радивоја још три сина и једну кћер. Сиromашна породица издржавала се тако што је Васо имао коњску запрегу са којом је муштеријама вршио превоз робе, најчешће угља и дрва.⁵

Радивоје је у Нишу завршио основну школу и шест разреда гимназије.⁶ После тога је отишао у Београд где је кроз наредне четири године завршио Богословију. Будући да је био изузетно начитан, врсних беседничких способности, свугде је био радо прихваћен и виђен гост и друг. После школовања ступио је у службу. Према исказу др З. Вучинића Радивоје је најпре био при храму у Јелашници код Ниша, одакле је премештен и постављен за старешину цркве у Концељу, у близини Прокупља. За разлику од овог навода, у поменутом некрологу (стр. 117) стоји да је Радивоје првобитно био учитељ у топличкој Великој Плани, после чега је одређен за старешину поменуте цркве. У вези с тим штампана збирка беседа проте Радивоја, чији се хронолошки оквир управо односи на период између 1895. и 1900. године, даје вероватно најпрецизније податке. На крају сваке је извршено датирање са унетим местом настанка, чиме се кретање аутора у овим годинама може јасно пратити. Прва је настала у Београду (1895), друга у Нишу (исте године), а трећа опет у престоници (1896). Испод имена код прве и друге Вучинић се потписао као „богослов IV разреда“, док је у трећој већ

казивања покојног Драгољуба Вучинића, Радивојевог сина. Података нема превише и односе се на маркантније моменте из Радивојевог живота, који су као такви остали у живом сећању. Они се зато, и поред временске дистанце од читавог века, могу сматрати прилично веродостојним. Извесне недоумице по питању одређених детаља и овде су разумљиво присутне. Без обзира на то, оне не ремете саму суштину и представљају драгоцену сведочанство.

³ Р. Радић, М. Исић, Српска црква у Великом рату 1914-1918, Београд-Гацко 2014; М. Милкић, Верска служба у српској војсци у Првом светском рату, Београд 2016.

⁴ Љ. Антић, „1917 година – Јуначка погибија свештеника Радивоја Вучинића у Топличком устанку“, *Гласник Српске православне Патријаршије*, 7-8/1935.

⁵ Исказ др Зорана Вучинића из Ниша, рођеног 1931. године, о његовом деди Радивоју Вучинићу од 8. маја 2017; Љ. Антић, „1917 година...“, 117.

⁶ У дому Вучинића се и данас чува књига *Историја Србије 1813-1815* Симе Милутиновића Сарајлије (изд. 1888) којом је Радивоје награђен као ђак трећег разреда нишке гимназије. У књизи, испод текста похвале, уз датум 27. јун 1890. године стоји и потпис његовог разредног старешине Стевана Сремца.

„свршав[ши] богослов“. Наредне беседе већ су настале у Топлици. Почев од четврте *У капели концелској на Божић* (1898) па до последње, седме (1900), као место настанка је наведено село Туларе (Тулари код Р. В.). У њима је потписан као „капелан тмавски“.⁷

Вучинићеве беседе карактеришу наглашено истицање родољубивих осећања, светлих примера из старије и новије историје српског народа, наде да „целоме Српству осване зора слободе, величине и сјајности“, без страха од смрти ради остваривања ових циљева. У сплету узвишених Радивојевих идеала, затим крупних историјских догађаја од 1912. па надаље и посебно околности везаних за Топлички устанак у чијем се ковитлацу затекао, вероватно се може наћи и мотив налик Обилићевој жртви који га је водио ка драматичном крају, јер, како је говорио: „...има још у српском народу потомака славног Обилића, Синђелића, Раића, Ајдук-Вељка, Хаџи-Ђера и Хаџи-Рувима и других српских витезова.“⁸

Радивоје је са супругом Наталијом добио шесторо деце. Породица је после Тулара живела у Концелу, а онда и у Прокупљу, у кући која се налазила у улици Стевана Немање, бр. 1.⁹ У годинама пред Устанак био је парох Друге концелске парохије (Срез Прокупачки, Округ Топлички, Епархија Нишка).¹⁰ Имао је за ондашње прилике ретко богату библиотеку, тако да је велики део времена посвећивао читању. Обављајући своју дужност савесно и предано, својим понашањем је у народу стекао знатне симпатије. Уз остале обавезе, прота је доста времена посвећивао и учвршћивању народне свести и гајењу родољубивих осећања, за шта је на подручју Топлице имао адекватног упоришта. На просветном раду, у разним народним пословима и културним манифестацијама, његово учествовање било је увек од нарочитог значаја. Како стоји у некрологу, „без њега се, готово, ништа није предузимало, нити се могло без његове помоћи“.¹¹

Пред почетак сукоба у Првом балканском рату Вучинић је учествовао у обуци добровољаца коју је водио Војислав Танкосић при формираном штабу

⁷ Збирка беседа је штампана на 28 страна и не може се наћи по библиотечким базама података. Један од (претпостављамо ретко очуваних) примерака налази се у поседу породице Вучинић и он нам је, уз остали материјал, љубазно уступљен на коришћење. Беседе чине опроштајни говори са опела: *Слово над умрлим тутором цркве, у виду кратке поуке, На гробу поч. Софије Јовановићеве, На опелу Сердара Јола Пилетића и На опелу јереја Ђорђа Величковића, пароха драгушког, у драгушкој цркви*. Ту су и две поздравне беседе: *Поздравна реч Његовом Височанству Кнезу Црне Горе и Брда Николи I и На дан рођења Њеног Величанства Краљице, у Концелској капели, посвећена Драгињи Обреновић (Драги Машин), као и једна празнична: У капели концелској на Божић*.

⁸ Збирка беседа Радивоја Вучинића (без године и места издања), 13.

⁹ Радивојева супруга Наталија била је усвојеница извесне трговачке породице из Алексинца. Имала је завршену учитељску школу. Најстарије дете био им је син Драгољуб Вучинић (1900). Осим њега, Вучинићи су имали још и Петра, Димитрија, Николу, Јелену и Даринку (Исказ).

¹⁰ Р. Радић, М. Исић, Српска црква у Великом рату..., 211.

¹¹ Љ. Антић, „1917 година...“, 117.

граничних трупа у Прокупљу. У првим борбама на ондашњој српско-турској граници био је припадник добровољачког четничког одреда Јаше Ненадовића. Убрзо се пријавио за војног свештеника. На служби је био у Другом прекобројном пуку Моравске дивизије. Почетком Првог светског рата Вучинић се поново пријавио за војног свештеника, служећи у Другом прекобројном пуку Комбиноване дивизије. Био је учесник многих борби вођених током почетних аустро-угарских офанзива, попут оних на Церу и Гучеву. Људству Пука такође је остао у дивној успомени, делећи са њима добро и зло, стално са пушком у руци.¹² По завршетку битака остајао је на бојишту. Умирућим рањеницима давао је последњу причест и склапао им очне капке.¹³

Вучинић је при повлачењу српске војске повео са собом свог најстаријег сина Драгољуба. Приликом одступања њих су двојица били стално на зачељу колоне, зато што је Радивоје и овде умирућим рањеницима и болесницима пружао речи утехе и причешћивао их. Када су се обрели у Руговској клисури пронашао их је курир који им је донео тужно саопштење. Радивоју је умрла супруга. Због шесторо малолетне деце, надлежна војна команда дозволила му је да се врати кући. Према сећању протиног сина Драгољуба, Радивоје је дуго размишљао шта да чини. Коначно је нашао скровиште иза једне стене, рекавши сину да га ту чека. По њега се вратио у току ноћи. Био је преобучен у албанску ношњу. Ово им је повратак чинило безбеднијим, будући да је до тада на себи имао српску униформу преко које је навлачио мантију. Кући су се враћали споредним стазама. Спавали су у српским селима, где су добијали храну и упутства којим путевима да наставе даље. После десетак дана стигли су у Топлицу.¹⁴

Радивоје је по повратку затекао очајно стање. Становништво је било изложено свакојаким насиљима и без довољно хране која је била отета од стране окупатора. Осим смрти супруге и разних невоља које су погодиле народ, био је суочен и сазнањем да су његови пријатељи свештеници у међувремену у највећој мери били интернирани или поубијани. Како се талас интернације углавном окончао, на наговор пријатеља Вучинић се пријавио бугарским властима које су га примиле и задржале у Прокупљу.¹⁵

¹² М. Милкић, *Верска служба у српској војсци...*, 269; Љ. Антић, „1917 година...“, 117-118.

¹³ Исказ.

¹⁴ Исказ др З. Вучинића овде се углавном завршава, зашта смо од породице добили и објашњење. Наиме, Драгољуб је био љут на свог оца зато што је сматрао да је при ослобођењу Прокупља улудо погинуо и још оставио децу сирочићима без оба родитеља. Због тога је догађаје из Топличког устанка надаље сасвим ретко и нерадо помињао.

Иако се међу подацима о Радивоју Вучинићу понегде наводи како је при повлачењу био заробљен од Аустријанаца, то се бар према овом исказу не би рекло. Чињеница да је са њим био и његов син, који је сведочио о повлачењу и повратку заједно са оцем, уз уверљиве описе детаља с пута, негира ову тврдњу.

¹⁵ Љ. Антић, „1917 година...“, 118.

Са масовним интернирањем се по овоме крају иначе престало још с почетка 1916. године. Надаље су издаване објаве за слободно кретање свакоме од 18 до 60 година, па и некадашњим српским војницима, без сношења последица. Бугарске окупационе власти заузеле су блажи став према становништву како би га тиме донекле приволеле на нове и важније мере. Оне су се првенствено односиле на регрутацију српских младића у бугарску војску. Средином августа 1916. године бугарске власти су заиста и кренуле са уручивањем решења о обавези јављања регрутној комисији. Решења су се давала и онима који су се раније крили и нису се јављали властима. Незадовољство се овим природно све више нагомилавало. Околне планине биле су пуне одбеглих Срба који су кренули да формирају чете.¹⁶

Радивоје је, осећајући невоље, настојао да понајпре некако збрине своју децу. У томе му је много помогао брат Петар који је у то време живео и радио у Пећи као лекар. Зна се да су Радивојеви синови Димитрије и Никола били инжењери и живели у овом граду. Његова кћи Јелена је овде такође завршила гимназију, а у Београду, где је живела и радила после Другог светског рата, Филозофски факултет. Припадала је револуционарном студентском покрету. Била је супруга и ратни друг народног хероја, књижевника и публицисте, Веселина Маслеше.¹⁷

Након овог је и Радивоје, попут других, напустио Прокупље у коме се више није осећао безбедним. Кретао се по околним селима међу људима који су га радо примали, а којима је одржавао морал надахнуто им говорећи о скорој слободи. Од јесени је све више сарађивао са вођама будућег устанка, нарочито са Костом Миловановићем Пећанцем.¹⁸

После првих успешних акција устаника, током фебруара 1917. године, очекивало се и ослобођење самог Прокупља. Бугарски отпор није имао нарочитог изгледа на успех пред организованим наступањем српских герилаца, подржаних од стране многобројног варошког и околног сеоског становништва коме је подељен део раније прикупљеног и отетог оружја. Ослобођење седишта Топличког округа током 2. и 3. марта 1917. године (н. к.) описано је кроз досадашње радове углавном истоветно, у зависности од навођења детаља.

Како бугарске трупе нису биле у стању да задрже устанике који су у раним јутарњим часовима 2. марта кренули ка вароши, оне су постепено

¹⁶ Љ. Јовановић, Побуна у Топлици и Јабланици. Говор у Народној скупштини 12. априла 1918. год. на Крфу, Београд 1919, 53-55.

¹⁷ Др Петар Вучинић је још као студент у Русији био припадник револуционарног покрета 1905. године. Био је Стаљинов познаник. У Пећи, где је касније живео, био је члан КПЈ. Учествовао је у финансирању тамошњих *Радничких новина*. У полицији је још 1921. године био заведен као „опасан политички агитатор“. Затваран је више пута и отпуштен је из државне службе. После Пећи радио је у Београду, одакле је протеран у Ниш. Иако је био стар и повучен, већ првих дана окупације у Другом светском рату је ухапшен. Одведен је у логор на Бањици и убрзо стрељан. Једна улица у Нишу и данас носи име др Петра Вучинића (Исказ др З. Вучинића; Б. Николић, „Патриотизам браће Вучинић“, *Политика*, бр. 36260 од 20. октобра 2014, 11).

¹⁸ Љ. Антић, „1917 година...“, 118.

узмицале све до зграде Начелства у којој су се утврдили и одакле су пружали даљи отпор. Иако су вођени преговори о предаји, бугарска страна је одуговлачила ишчекујући помоћ из правца Ниша. Око самог објекта било је доста брисаног простора који је био под митраљеском и пушчаном ватром, због чега му је прилаз био отежан. Четници су узалуд покушавали да препадима приморају непријатеља на бржу предају. Руководећи се жељом да се читава ствар оконча пре могућег доласка појачања, прота Вучинић је према сведочењу очевидаца при свом последњем јуришу покушао упад у зграду на коју је кренуо са спремним бомбама узвикујући: „Предајте се!“ и „Живела Србија!“. Од детонације бомбе коју је бацио и која је експлодирала у његовој близини и ватре спремног бугарског митраљеза, Вучинић је „на басамацима“ главног улаза у зграду на лицу места погинуо. Овом приликом страдало је још двоје устаника. Иако су остали четници у насталом метежу надаље успели да ускоче на први спрат зграде и да у њу убаце неколико бомби, бугарски војници су и даље пружали отпор повлачећи се на горњи спрат. Предали су се тек пошто им је војвода Коста Војиновић запретио да ће минирати Начелство и дићи га у ваздух. Код савременика се истиче да је Вучинић дао „светао пример јунаштва и самопожртвовања“, и да је жртва била утолико већа јер је иза себе оставио „пуну кућу незбринуте чељади“.¹⁹

Уз многобројни народ који је с узбуђењем пратио догађаје око ослобођења вароши, сведок напада на зграду Начелства и очеве погибије био је и његов осамнаестогодишњи син Драгољуб, који је тек ушао у пунолетство.²⁰ Настрадалог Радивоја су још исте вечери однели до куће, у коју је народ долазио на поклоњење читаве ноћи. Сахрана је обављена сутрадан, на прокупачком гробљу. На градској пијаци, где се окупио велики број

¹⁹ Б. Л. Павловић, Трећи српски устанак: устанак у Топлици 1917. године - сведочења учесника, Београд 2007, 166; М. Д. Милинковић, Топлички устанак 1917, Ниш 1927, 8, 11; Ј. В. Дерок, Топлички устанак и оружани отпор у окупираној отаџбини 1916-1918, Београд 1940, 38; М. Перовић, Топлички устанак 1917, Београд 1971, 136; П. Марјановић, Топлички устанак 1917. године, Прокупље 2017, 48; Д. Ж. Мирчетић, „Борбена дејства у Топличком устанку 1917.“, Топлички устанак 1917. (гл. и одг. ур. Д. Барјактаревећ), Прокупље 1992, 19-20; Исказ др З. Вучинића; Казивања о Топличком устанку, прир. Б. Младеновић, Београд 2007, 15; Записник о саслушању Ђорђа Шаренца из Прокупља од 1. августа 1919. године (Топлички устанак 1917: збирка докумената, прир. Б. Младеновић, Београд 2007, 58).

²⁰ Љ. Антић, „1917 година...“, 117. Драгољуб је такође својеврстан јунак ових бурних догађаја. Био је уз Радивоја када је овај са српском војском кренуо у повлачење, на путу је примио вести о мајчиној смрти, вратио се назад с оцем у Топлицу, био сведок његове погибије, испратио немиле сцене по слому Устанка. На срећу, преживео је рат, школовао се, а затим био професор књижевности и директор Гимназије у Прокупљу у годинама пред Други светски рат. На захтев Косте Миловановића Пећанца, који га није држао у милости, премештен је у Неготин. Крајем 1944. године се вратио у Прокупље, а затим је прешао у Ниш где је до пензије предавао српски језик у Првој мушкој гимназији, садашњој Гимназији Стеван Сремац. Са супругом Милицом, професором историје, имао је сина Зорана, лекара, и кћерку Даницу, која је завршила студије француског језика и радила у Матици српској у Новом Саду (Исказ).

Топличана, Коста Војиновић је одржао темпераментни говор у коме је истакао значај свештеника Вучинића у устанку.²¹

Спорадично се по литератури наводи да је прота Радивоје у Топличком устанку био четовођа. Иако за тако нешто нема прецизнијих потврда, по свему судећи је при нападу на Прокупље водио какву мању чету, које су се у то време свакодневно умножавале.²² Коста Миловановић Пећанац га у свом дневнику, који се тиче овог периода, не помиње.²³ Ипак, у једном његовом извештају, међу најхрабријим четницима погинулим у борбама са непријатељем наводи и Радивоја Вучинића.²⁴

Прота Вучинић је иначе био један од многобројних свештеника који су на разне начине пострадали у Топличком устанку и Првом светском рату уопште. Као стожери у очувању националне свести и родољубивих осећања, они су давали преко потребну снагу и морал војницима и цивилима у тешким искушењима кроз која се имало проћи. Управо због тога су представљали посебну категорију оних који су се нашли на удару окупационих власти. И свештеници из топличког краја су због тога поделили несрећну судбину народа, нарочито у догађајима око Устанка. Највећи број њих био је интерниран у Бугарску, са чиме се кренуло већ од новембра 1915. године. Према објављеним списковима, сачуваним у Архиву Српске православне цркве у Београду, из Топличког краја у интернацији су се нашли проте: Танасије Урошевић из Прокупља, Богосав Поповић из Куршумлије, Захарија Константиновић из Житног Потока, затим свештеници: Сава Камперелић из Прокупља, Василије Протић из Дубова, Иван Христић, Стојан Стошић и Богосав Поповић из Куршумлије, Јован Коцић из Житорађе, Момир Ковачевић из Блаца, Анђелко Војиновић из Доње Речице. Ова лица наша су се у групи од близу две стотине свештеника који су интернирани у логор Ески Џумаја (данашње Трговиште, прим.) у североисточној Бугарској. За разлику од осталих, свештеник Димитрије Спасић из Белољина обрео се у логору Ашах у Аустрији.²⁵

Уз Вучинића су међу убијеним свештеницима са простора Топлице били још и Коста Првуловић, парох Орљански из ондашњег Добричког среза, који је убијен новембра 1915. године при спровођењу за Лесковац. Страдао је и Василије Антић, такође парох концелски, који је марта 1917. године одведен из куће и избоден бајонетима од стране бугарских војника.²⁶ Павле

²¹ Љ. Антић, „1917 година...“, 117; Исказ.

²² У сећању потомака остала је сачувана прича о томе да је Радивоје пред напад на Прокупље причестио четнике које је водио у напад.

²³ Дневник Косте Миловановића Пећанца: од 1916. до 1918. године, приредила Б. Младеновић, Београд 1998.

²⁴ Извештај устаничког војводе Косте Миловановића Пећанца Врховној команди српске војске од 19. децембра 1918. године (М. Перовић, *Топлички устанак...*, 343).

²⁵ Списак интернираних свештеника у Бугарској и Аустро-Угарској од 11/24. децембра 1920. године (Р. Пилиповић, „Српска православна црква у Првом светском рату. Нова сазнања“, *Историјске свеске*, 21/2015, 9-17).

²⁶ Антићу су Бугари живом драли кожу с главе и одсекли руке, и то не комите, већ припадници 25. пука редовне војске (Извештај војводе Петра Бојовића, команданта

Поповић, парох куршумлијски, убијен је у Куршумлији после Устанка у марту 1917. године. Са њим је убијен и Крста Поповић, парох крчмарски. Димитрије Димитријевић, познат као поп Мита Комита, је након интернирања у Горње Паничерево (Стара Загора) успео да побегне у Србију. У Топлици је основао чету са око 500 људи. Почетком новембра 1917. године је у покушају да дође до Врховне команде српске војске на Солунском фронту био рањен а затим и заробљен од бугарских војника. Одведен је у Ниш где је након саслушавања и тортуре био обешен на нишкој тврђави 6. децембра 1917. године.²⁷ У Топличком устанку страдао је још и свештеник Срећко Поповић, родом из Ибарског Колашина, кога Пећанац такође наводи у његовом списку најхрабријих погинулих четника.²⁸

Радивоје Вучинић једна је од хиљада жртава међу страдалим Топличанима у Првом светском рату. Свака од њих заслужује поштовање и незаборав. Међу њима свакако и овај прегалац, који је до крајњих граница био посвећен бризи за народ и војнике које је пратио у ратовима, али и напорима за слободу Отаџбине за коју је свесно и у борби положио свој живот. Уз родољубива осећања која су и њему била главни мотив за деловање, код проте Радивоја је била присутна и јака жеља за личним доприносом обнови своје независне државе. Како истиче А. Митровић, због тога је свештеник Вучинић самоубилачки ускочио у зграду прокупачког Начелства с бомбом у руци уз поклич: „Живела Србија!“²⁹

Прве армије, Врховној команди српске војске О. Бр. 19083 од 17. октобра 1918. године (С. Бојковић, М. Пршић, *Страдање српског народа у Србији 1914-1918: Документа*, Београд 2000, 300, 304)).

²⁷ Имена поменутих свештеника налазе се уписана на спомен-плочи у параклису нишке Саборне цркве међу именима многобројних пострадалих свештеника Нишке епархије у Првом светском рату („Стогодишњица страдања нишких свештеносмученика“, <http://eparhijaniska.rs/eparhija/istorija/u-oslobozenom-nishu/5512-nishki-sveshtenomuchenci> (11. мај 2017); Списак убијених српских свештеника од бугарских војника од месеца октобра 1915-1918. године од 29. октобра 1918. године (С. Бојковић, М. Пршић, *Страдање српског народа...*, 304)).

²⁸ Извештај устаничког војводе Косте Миловановића Пећанца Врховној команди српске војске од 19. децембра 1918. године (М. Перовић, *Топлички устанак...*, 343).

²⁹ А. Митровић, *Устаничке борбе у Србији 1916-1918*, Београд 2016, 349.

ИЗВОРИ

Усмени извори

Исказ др Зорана Вучинића из Ниша од 8. маја 2017. г.

Објављени извори

Бојковић Слађана, Пршић Милоје, *Страдање српског народа у Србији 1914-1918: Документа*, Београд 2000.

Вучинић Радивоје, *Збирка беседа*, s.l., s.a.

Дневник Косте Миловановића Пећанца: од 1916. до 1918. године, приредила Божица Младеновић, Београд 1998.

Јовановић Љубомир, *Побуна у Топлици и Јабланици. Говор у Народној скупштини 12. априла 1918. год. на Крфу*, Београд 1919.

Казивања о Топличком устанку, приредила Божица Младеновић, Београд 2007.

Наредбе, извештаји и писма војвода и четовођа Топличког устанка: (збирка докумената), приредила Божица Младеновић, Лесковац-Прокупље 1992.

Павловић Божа Л, *Трећи српски устанак: устанак у Топлици 1917. године – сведочења учесника*, Београд 2007.

Топлички устанак 1917: збирка докумената, приредила Божица Младеновић, Београд 2007.

ЛИТЕРАТУРА

Антић Љубомир, „1917 година – Јуначка погибија свештеника Радивоја Вучинића у Топличком устанку“, *Гласник Српске православне Патријаршије*, 7-8/1935.

Дерок Јован В, *Топлички устанак и оружани отпор у окупираној отаџбини 1916-1918*, Београд 1940.

Марјановић Петко, *Топлички устанак 1917. године*, Прокупље 2017.

Милинковић Михаило Д, *Топлички устанак 1917*, Ниш 1927.

Милкић Миљан, *Верска служба у српској војсци у Првом светском рату*, Београд 2016.

Мирчетић Драгољуб Ж, „Борбена дејства у Топличком устанку 1917.“, *Топлички устанак 1917*. (главни и одговорни уредник Драган Барјактаревић), Прокупље 1992.

Митровић Андреј, *Устаничке борбе у Србији 1916-1918*, Београд 2016.

Николић Бранислав, „Патриотизам браће Вучинић“, *Политика*, бр. 36260 од 20. октобра 2014.

Перовић Миливоје, *Топлички устанак 1917*, Београд 1971.

Пилиповић Радован, „Српска православна црква у Првом светском рату. Нова сазнања“, *Историјске свеске*, 21/2015.

Радић Радмила, Исић Момчило, *Српска црква у Великом рату 1914-1918*, Београд-Гацко 2014.

WEB

„Стогодишњица страдања нишких свештеномученика“,

<http://eparhijaniska.rs/eparhija/istorija/u-oslobozenom-nishu/5512-nishki-sveshtenomuchеници> (11. мај 2017).